

УДК 37.091.39:82.02

DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.3.2021.01>

Василь Шуляр,
ORCID iD 0000-0001-8643-0105
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри теорії й методики
мовно-літературної та художньо-естетичної освіти
Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна
vasyl.shuliar@moipro.mk.ua

МЕТОДИЧНІ СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ ВАЛЕОЛОГІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО УРОКУ ЛІТЕРАТУРИ/ЗАНЯТТЯ З ЛІТЕРАТУРИ

(стаття третя)

3. Методичні моделі (навчальні ситуації) уроків літератури/занять із літератури валеологічного спрямування

Автор статті запропонував можливі варіанти конструювання моделей навчальних ситуацій у системі літературної освіти школярів на засадах компетентнісного, діяльнісного та особистісно зорієнтованого підходів. Моделі узгоджуються із затвердженим «Державним стандартом базової середньої освіти» та модельними програмами, які схвалені МОН України. Подано змістове наповнення понять: «логіко-семіотична модель», «навчальна ситуація», «компетентнісно-діяльнісне заняття з літератури». Зацікавленим читачам наведено програму орієнтованих дій учня-читача для роботи з художнім твором й усвідомлення теоретико-літературних понять. Програму вибудовано з урахуванням технологічних особливостей. Вона містить розгорнутий і стягнений варіанти дій суб'єктів літературної освіти: «ООДЧ» (орієнтовна основа дій учня-читача).

У статті подано набір можливих навчальних ситуацій, на основі яких буде сконструйоване вивчення того чи іншого поняття або/і моделі самого заняття з літератури. Навчальні ситуації репрезентовано так: «типи оповідачів художнього твору», «погляд автора», «настрій» художнього твору», «література як мистецтво слова», «художня література і види мистецтва», «сюжет художнього твору», «портрет і його види», «імпресіонізм». Автор навів зразки імпресіоністичних творів, які були підготовлені в результаті реалізації запропонованих навчальних моделей.

Ключові слова: імпресіонізм; компетентнісно-діяльнісне заняття з літератури; література як мистецтво слова; логіко-семіотична модель; навчальна ситуація; «настрій» художнього твору; погляд автора; портрет і його види; сюжет художнього твору; типи оповідачів художнього твору; художня література і види мистецтва.

© Шуляр В. І., 2021

Проблема конструювання моделей занять із літератури взагалі та навчальних ситуацій під час вивчення літературної теми – одна з найважливіших операцій у професійній діяльності вчителя-філолога. Концепція «Нова українська школа» та державний стандарт базової середньої освіти зорієнтовують вчителя на реалізацію трьох стратегій: компетентнісну, діяльнісну та особистісно зорієнтовану (Державний

стандарт базової середньої освіти 2).

Означена проблема в системі літературної освіти стала предметом вивчення низки науковців і вчених, зокрема: компетентнісну складову розглядають Г. Л. Бійчук, В. О. Братко, Н. М. Логвіненко, С. П. Паламар, В. М. Тименко, А. М. Фасоля, З. О. Шевченко; діяльнісний підхід охарактеризовано низкою теорій: розвивального навчання (В. В. Давидов і Д. Б. Ельконін); поетапного формування розумових дій (П. Я. Гальперін, Н. Ф. Талізін); формування перцептивних дій (А. В. Запорожець); проблемного навчання (психологи – Д. М. Богоявленський, Т. В. Кудрявцева; дидактики – М. О. Данилов, І. Я. Лернер); діяльнісні стратегії розвитку читацької компетентності (А. А. Сергієнко, О. А. Слижук, І. І. Сорочук, А. В. Усатий, А. М. Фасоля), особистісно зорієнтоване навчання в системі літературної освіти (С. І. Сафарян, А. А. Сергієнко, Г. Л. Токмань, А. М. Фасоля, Т. О. Яценко).

Для нашого дослідження та конструювання компетентнісно-діяльнісного заняття з літератури важливо враховувати напрацювання теоретиків і практиків, а саме: конструювання ситуацій вибору на технологічному рівні (І. М. Солдатової), алгоритм конструювання різноманітних занять (І. В. Алексеєнко, Т. Л. Гавриленко, І. А. Княжева, Л. М. Кузьомки).

Мета статті: представити зацікавленому читачеві можливі варіанти конструювання моделей навчальних ситуацій у системі літературної освіти школярів на засадах компетентнісного, діяльнісного та особистісно зорієнтованого підходів. Завданнями є: з'ясувати змістове наповнення понять: «логіко-семіотична модель», «навчальна ситуація», «компетентнісно-діяльнісне заняття з літератури»; побудувати програму орієнтованих дій учня-читача для роботи з художнім твором й усвідомленням теоретико-літературних понять; запропонувати набір можливих навчальних ситуацій, на основі яких буде сконструйовано вивчення того чи іншого поняття або/і моделі самого заняття з літе-

ратури.

Подані далі зразки методичних моделей уроків літератури чи навчальних ситуацій представлятимуть лише один із можливих методів і прийомів природовідповідного сприйняття й усвідомлення інформації учнями-читачами для досягнення планованого (гарантованого) кінцевого результату у процесі розгляду літературної теми з використанням логіко-семіотичних моделей (ЛСМ).

Вивчення літератури за різними програмами розпочинається з розуміння: «що таке література», «що таке художня література», «слово в житті людини», «образне слово», «художня література як мистецтво слова», «види мистецтва» (наприклад, за модельними програмами української літератури за редакцією Таміли Яценко, 5 клас, 2021, с. 12). На перший погляд, просте завдання, але для нас важливо, щоб учні-читачі могли чітко уявляти «ролі» кожного суб'єкта під час набуття літературної освіти та творення продукту літератури – художнього/мистецького твору. Логічно буде поставити питання школярам: із чим асоціюється поняття «література». За численні роки експериментально-дослідної роботи (початок – 1993–1994 н. р.) п'ятикласники називали: книга, письменник, читач(-и), бібліотека та ін. Щоб візуалізувати складні теоретико-літературні поняття та «ввімкнути» як логічне, так і образне мислення, маємо задіяти дві півкулі головного мозку, якнайбільшу кількість каналів одержання та сприйняття інформації. Для цього автор використовує логіко-семіотичні моделі (ЛСМ). Назване поняття розуміємо як утворення, що конструюється вчителем літератури зі спеціальних знаків, символів, структурних схем, нормативних конструктивів (висловів, ключового слова/слів, базових/фонових понять і термінів) для передачі різноманітної інформації учням-читачам. Такі ЛСМ подаються як статичні, так і динамічні. Останні є домінуючими під час формування компетентного читача, здатного легко відтворювати, адаптувати та трансформувати почуту інформацію для виконання таких продуктивних читацьких

дій, які засвідчать його акмерівень на сьогоднішній день. Звичайно, такі моделі, схеми не повинні тяжіти над художнім словом, використовуватися тільки дозовано, із залученням інших прийомів для досягнення читацького результату та естетичного задоволення від художнього твору, його прочитання, аналізу, інтерпретування.

Наприклад, після розпочатої розмови на першому уроці перед учнями з'являється символ № 1, який нагадує «книгу», у якій нічого не записано, є «чисті листи». Для нас важливо з'ясувати: що вона собою символізує, про що розповідає, для чого необхідна людині, як «твориться» (не технічно, а як «народжується» художній твір) і хто є творцями (автор – письменник, читач(-і) – школяр(-і)). Після того додається символ «автор-письменник», «учень-читач», визначаються їхні ролі: перший «пише», створює умовні картини життя людей, подій, описує щось, передає почуття; а також на першому уроці кожен із суб'єктів літературної освіти має зрозуміти, що почуте/прочитане/поба-

чене він «оцінює», «висловлює свою думку, погляд, своє ставлення» тощо. Для реалізації останнього автор поступово додає необхідні елементи до поданої «книги»: № 2 – «автор-письменник» – А, № 3 – «учень-читач» – Ч, № 4 – «оцінка», «ставлення», «погляд» та ін., яка може збігатися в А і Ч або ні – № 5; звичайно, будь-який художній твір не може обійтися без дійових осіб, літературних персонажів, героїв; спочатку з'являється лише один (для малих жанрових форм), а потім декілька; А (письменник), Ч (читач), Г (герой твору) можуть бути оповідачами (символ № 6 – «О – типи оповідачів») та висловлювати свою думку, ставлення, давати оцінку (№ 7 «Оцінка, погляд, ставлення») одне одному, діям і вчинкам, висловлювати та аргументувати свій погляд відкрито, із використанням підтекстів тощо; кожен із них є носієм свого «настрою» – символ № 8 («Повітряна кулька настрою»), який залежить або від обставин життя, подій, спілкування, участі активної або/і пасивної в описаному, бути свідком чи учасником тощо.

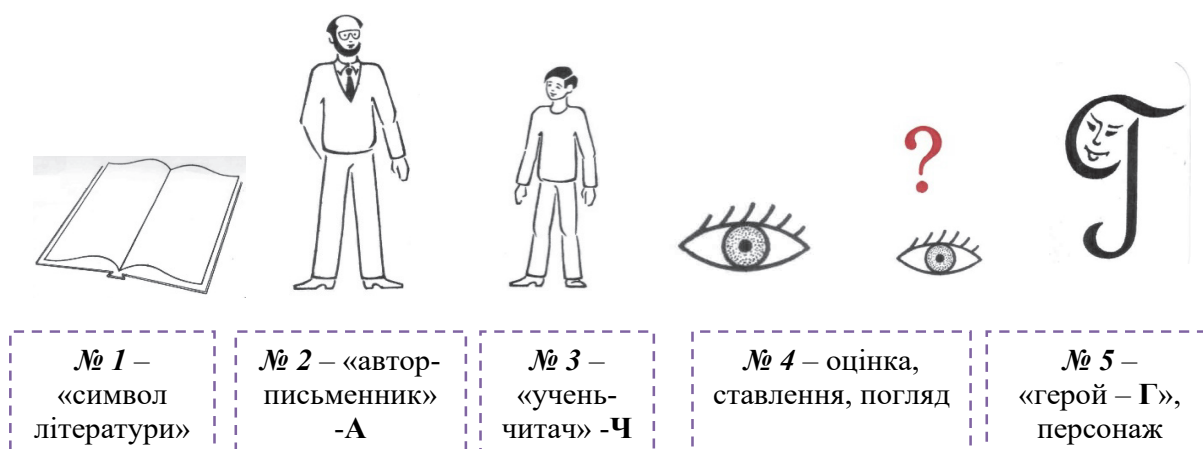

Рис. Елементи, з яких складаються логіко-семіотичні моделі (ЛСМ)

Джерело: складено автором самостійно й опубліковано (Шуляр В. І., 2012)

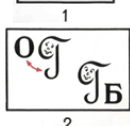
№ 6. «Типи «оповідачів» художнього твору»

ОГ – я, ми, ти, ви

- оповідачем може бути сам літературний персонаж, герой і вести оповідь/розмову тощо від свого імені – «Я», або – «Ми», «Ти», «Ви», що спостерігаємо найчастіше в оповіданнях.

- про подію можуть оповісти/розповісти одне одному герої, літературні персонажі;

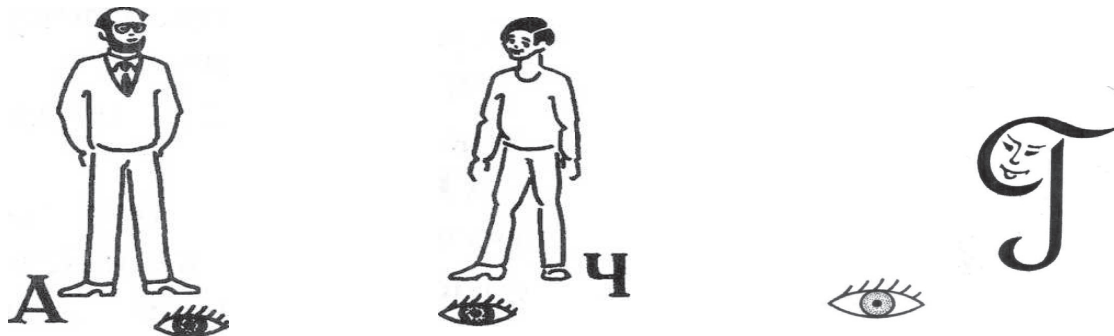
- оповідачем є герой (літературний персонаж), який розповідає про інших дійових осіб від свого імені;

- оповідачем є автор, який веде розмову/оповідь із читачем і представляє описану картину життя, умовно змодельовані ситуації, літературних персонажів тощо.

Джерело: складено автором самостійно й опубліковано (Шуляр В. І., 2012)

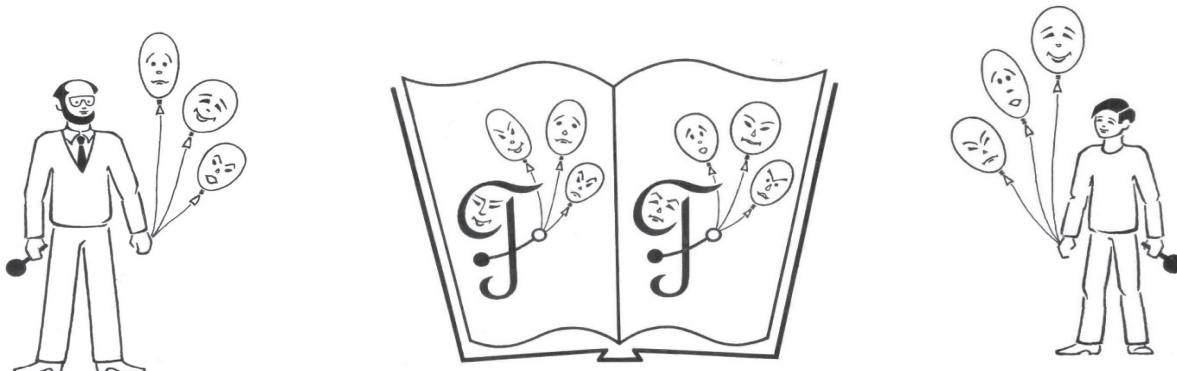
№ 7. «Оцінка, погляд, ставлення»

Джерело: складено автором самостійно й опубліковано (Шуляр В. І., 2012)

Автор (письменник) – А, Читач (учень) – Ч, Герой, персонаж – Г, які в художньому творі виражають своє ставлення до описуваного, дають оцінку вчинку/вчинкам, події/подіям, висловлюють погляд.

№ 8. «Повітряна кулька настрою»

Джерело: складено автором самостійно й опубліковано (Шуляр В. І., 2012)

Представлене вище пропонуємо учням-читачам поступово, принагідно, в ігрових ситуаціях, із використанням уривків художніх творів, які демонструють ту чи іншу якість літературного явища.

Наприклад, до першого уроку подається тільки такий варіант логіко-семіотичної моделі (ЛСМ) «Література» (№ 1) в динаміці, з поетапним і поелементним доповненням, потім ЛСМ № 2. «Художня література» – у такий же орієнтовно спосіб; наступні (ЛСМ – 3–5) додають учням-читачам розуміння, що в художньому творі і автор, і літературні персонажі, і учень-читач

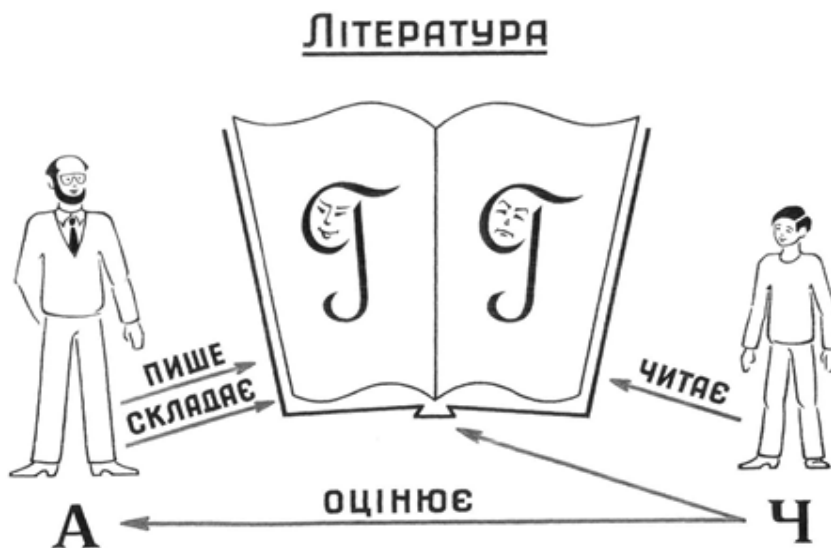
можуть: висловити своє розуміння, їхній світ наповнений своїм «настроєм», мати власну позицію та погляд щодо описаного/прочитаного тощо, які не завжди мають збігатися (ЛСМ-3); умовно змодельована подія чи картина життя автором, від імені якого може вестися розповідь, або оповідачем є ліричний герой (особливо для ліричних творів), система подій подана в різному часовому та географічному форматі та просторі тощо (ЛСМ-4); умовно змодельовану картину життя письменник відбиває в тексті, скориставшись фактом/фактами зі свого життя або від когось почувтим/почути-

ми, а допомагає йому в цьому уява та домисел, завдяки яким у результаті використання мовних художніх засобів у свідомості читачів з'являється художній світ описаного з відповідними образами, власним ставленням до подій, людей, явищ, предметів природи тощо; знову це все відбувається в кожного індивідуально, оцінки й ставлення можуть як збігатися, так і бути особистісними; важливо кожному (оповідачеві-автору й учневі-читачу) зрозуміти одне одного,

прочитати підтекст зображеного, мати своє розуміння, щоб одержати естетичне задоволення від умовного діалогу, формувати художній і реальний світ, художнє мислення, художню свідомість тощо (ЛСМ-5); далі – ЛСМ. «Типи оповідачів» тощо.

Цілісні варіанти логіко-семіотичних моделей (ЛСМ) як результат спільної діяльності суб'єктів літературної освіти можуть матеріалізуватися в таких форматах:

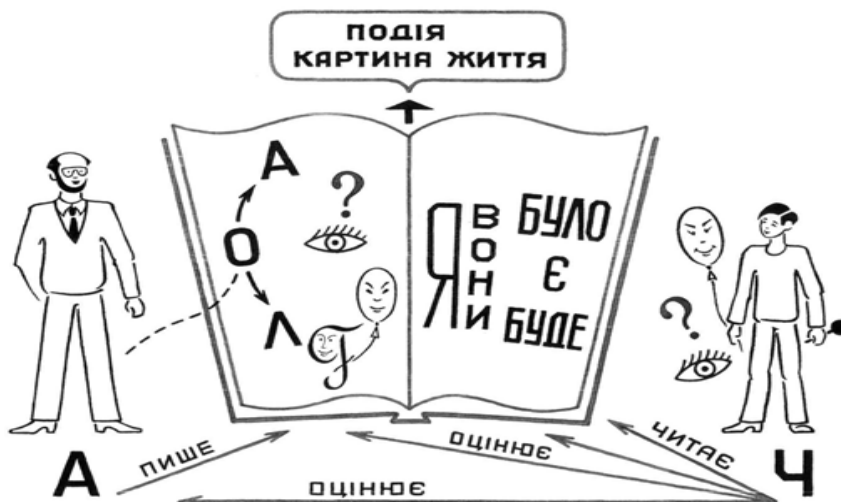
ЛСМ-1. «Література»

Джерело: складено автором самостійно й опубліковано (Шуляр В. І., 2012)

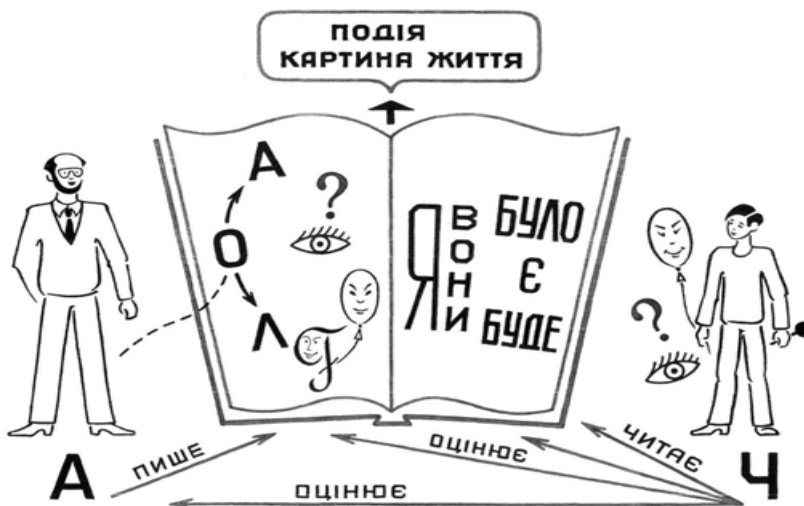

ЛСМ-2. «Література»

Джерело: складено автором самостійно й опубліковано (Шуляр В. І., 2012)

ЛСМ-3. «Література»

ЛСМ-4. «Література»

ЛСМ-5. «Література»

Джерело: складено автором самостійно й опубліковано (Шуляр В. І., 2012)

Розкриваючи питання «Художня література як мистецтво слова. Види мистецтва», пропонуємо учням уявити своєрідну прогулянку лісом. Під час екскурсії всі зупинилися на відпочинок біля крилатого гіллястого дерева. Повівав прохолодний вітерець. Кожен на хвилю закрив очі й уявив «своє дерево», яке розгалужувалося гілками, на першій було «написано» – «література», на другій – «живопис», потім кожен зробив свій напис на уявних гілках: «музика», «скульптура», «танок», «театр», «кіно» та ін. Кожен із цих видів мистецтва «живить» образ і почуття, які в кожного майстра матеріалізуються й реалізуються різними засобами. Письменник уявляє картину життя відтворює за допомогою слова, живописець – фарбами, пензлем, олівцем, у скульптора – камінь і різець, для актора – голос, міміка, жести, рухи тощо. І кожен із них є також оповідачем, який не лише сприймає побачене внутрішнім зором чи в реаліях життя був свідком або учасником, а й висловлює своє ставлення, дає оцінку, ніби вступає в розмову/дискусію/суперечку тощо. Кожен творить свій образ із деталей, фактів, додає свої штрихи.

У результаті з'являється наступна логіко-семіотична модель (ЛСМ) «Художня література серед інших мистецтв». Учням буде пропонувано прослухати/розглянути «картини життя», які кожен із митців подав читачеві/глядачеві/слухачеві по-своєму з використанням властивих тільки цьо-

му мистецтву засобів. За такого підходу учням-читачам буде легше усвідомити й поняття «художній образ». Від елементарних переходимо до складніших літературно-мистецьких і художніх явищ, про які ми розкажемо далі.

Під час вивчення теми «Іван Нечуй-Левицький. «Вітрогон» ознайомлюватимемо п'ятикласників із поняттям «сюжет» (Яценко Т. О., 2021, с. 28). Легше засвоїти теоретико-літературне поняття як базове для подальшого усвідомлення «змісту і форми художнього твору» буде можливим, якщо врахуємо вище описане. Пропонуємо учням уявити героїчне минуле козаків (перед цим вивчалися міфи, легенди, перекази та твори про історичне минуле) й умовно побувати «на полі бою», у козацькому коші під назвою «Сюжет». З учнями відразу з'ясуємо етимологію поняття: «Сюжéт (фр. *sujet* – тема, предмет від лат – *subjectum* – підмет, суб'єкт) – 1) сукупність подій, дій, що визначають характер зображуваного; 2) система подій у літературному творі, через які письменник розкриває характери персонажів і весь зміст твору; 3) тема, об'єкт зображення в живописному, музичному творі і т. ін.».

Цінним у нашій методиці є етап віднайдення точного асоціативного зображення, яке «сигналізуватиме» про його змістове наповнення. Таким символічним малюнком-моделлю («образом» у ноосферній освіті) для названого поняття слугує «ланцюг», у який уписано слово «сюжет». Для учня-читача початкового рівня це «сигналізуватиме» про те, що «сюжет – це ланцюг подій» (див. ЛСМ. «Сюжет-1»). Звичайно, наступні елементи поглиблюватимуть знання, заповнюватимуть понятійно-термінологічне поле школярів і допомагатимуть формувати здатність до кваліфікованого розуміння й трансформування в читацьких діях, які матеріалізуються в художній продукт: оповідання з довільним розташуванням сюжетних елементів за вибором автора-читача. Поняття «тема твору» їм знайоме з початкової школи, уроків світової літератури та мови, тож складнощів для розуміння,

як показала практика, ми не маємо. А ось із поняттям «сюжет», його елементами та комбінаціями в конкретних художніх творах є потреба попрацювати. Вирішити цю проблему ми зможемо, якщо скористаємося перевіреними методичними приписами та логіко-семіотичними моделями різного типу.

Мандруючи уявним «полем битви» (ЛСМ. «Сюжет-1»), перебуваючи в «козацькому курені, коші» (ЛСМ. «Сюжет-2») чи складаючи «матрьошку», учні-читачі можуть в ігровій, а потім у діловій літературній і читацькій діяльності усвідомлювати низку понять про «сюжетні елементи»: «експозиція», «зав'язка», «кульмінаційний

момент», «розв'язка». Друга логіко-семіотична модель є цінною, на наше переконання, у тому плані, що може бути використана в динаміці на різних етапах уроку літератури: під час розгляду поняття «сюжет», вивчення та аналізу художнього твору, на етапі перевірки літературних знань (чи може учень самостійно прочитаний текст подати в логічній послідовності за автором у сюжетних елементах); під час уроку розвитку мовлення, де за заданим ланцюгом подій (сюжетних елементів) потрібно описати подію, умовно змодельовати картину життя, систему подій тощо. Подаємо деякі зразки ЛСМ. «Сюжет»:

ЛСМ. «Сюжет-1» – «Поле битви»

ЛСМ. «Сюжет-2» – «Козацький кіш»

Джерело: складено автором самостійно й опубліковано (Шуляр В. І., 2012)

Важливо під час формування компетентного читача демонструвати те чи інше літературно-мистецьке явище в розвитку (якщо цього і не вимагає програма). Наприклад, поняття «портрет» державна програма пропонує розглянути лише в 5 класі під час вивчення творчості Василя Короліва-Старого («Хуха-Маховинка»). Підручники подають лише елементарні відомості: «портрет у художньому творі – це словесний опис зовнішності персонажа. Може бути портрет живописний, коли чия-небудь зовнішність замальовується фарбами, олівцями, фломастерами або іншими засобами ...» (Мовчан Р. В., 2005, с. 79).

У системі завдань, яка запропонована автором підручника до творів, лише одне питання, пов'язане з формуванням названого поняття: «Знайди портрет Хухи в тексті. Чи відбиваються в рисах зовнішності та поведінці особливості характеру персонажа. Підтверди свою відповідь текстом» (Мовчан Р. В., 2005, с. 79). На початковому рівні, можливо цього й достатньо, але вчителю тоді треба це поняття розкрити ширше, щоб читачі-п'ятикласники могли зреалізувати завдання підручника.

Для цього наша методика передбачає введення додаткових елементів до «образонів» чи логіко-семіотичних моделей («модель»), які забезпечать сутнісне розуміння прийому в творчій діяльності письменника й учня-читача «портрет». До попередньої інформації про типи оповідачів додаємо й нову: про літературного персонажа може багато що розповісти читачеві портрет, у якому автор виділяє якусь деталь, штрих

(ЛСМ. «Оповідач-портрет»). Прочитання їхніх підтекстів допомагає читачам довідатися щось нове про людину, по-новому її побачити, формує відповідне враження і ставлення, здатність висловити власну думку про сприйняття/прийняття, оцінити, заргументувати свій погляд. Наприклад, І. С. Нечуй-Левицький у повісті «Микола Джеря» через портретну галерею головного персонажа – Миколи – зміг представити внутрішньому зорові читачів ціле життя героя через одну яскраву деталь – очі. Увиразнити оповідання про життя, умови, соціальний стан, світ захоплення людини можна через подання опису інтер'єру (ЛСМ. «Оповідач-інтер'єр»). Яскравим прикладом зазначеного є опис інтер'єру кімнати, де обідає сім'я, через виокремлення образу «голого борщу» в тарілці, що відбиває умови проживання (оповідання Тимофія Бурдуляка «Дід Макар»).

Такі прийоми можуть бути урізноманітнені, якщо учням-читачам пропонувати через модель, або «образон», передати зміст художнього твору за принципом використання логіко-семіотичного моделювання побачених картин життя учнем-читачем із використанням деталей (ЛСМ «Оповідач-деталь»). Це допоможе вчителю прочитати підтексти сприйняття/несприйняття школярами їхньої оцінки вивченого твору та ставлення до нього. Наприклад, за творчістю Івана Карпенка-Карого учень запропонував таку модель, яка допомагає прочитати авторську позицію читача до художнього твору, що вивчався:

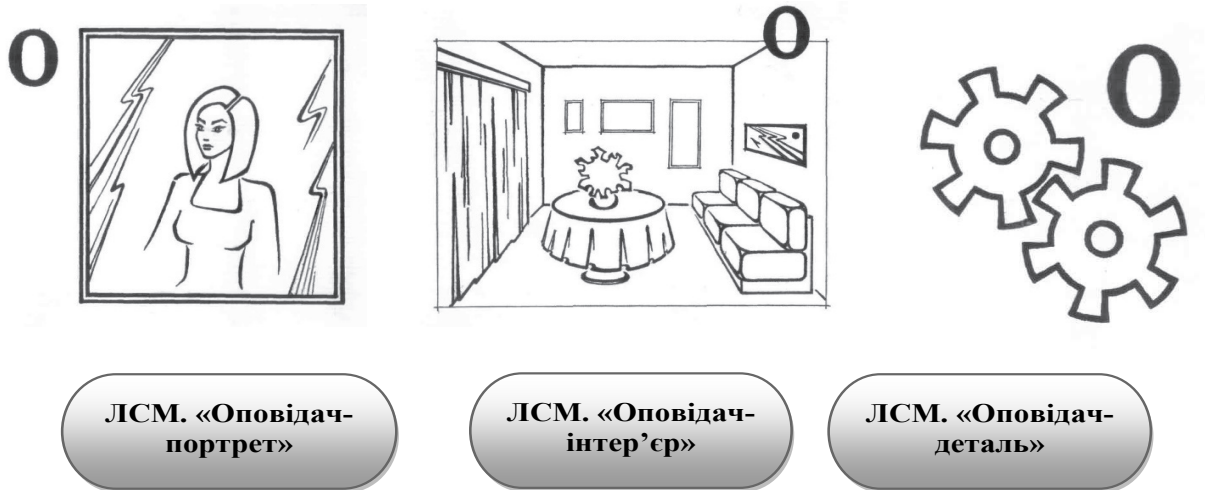

Образ Калитки, Пузиря «з надією», що це господарі, з такими деталями: «ліки-шанс», зелений лист – віра в краще майбутнє, «горе від розуму», від тих, хто аналізує прочитане/побачене/почуте однозначно й безапеляційно; від тих, хто виявляє своє ставлення до описаного без аргументів; не все вимірюється гаманцем, можна бути і в старому халаті, аби дії твої були спрямовані на добро (зелений лист).

(За творчістю І. К. Карпенка-Карого) –

М. К., учень 10 класу.

Зразки логіко-семіотичних моделей (до «Типи оповідачів»)

Джерело: складено автором самостійно й опубліковано (Шуляр В. І., 2012)

Тепер ми можемо сподіватися, що підлітки в основній школі зможуть глибше розуміти стилістичну роль описів (портретних, пейзажних, інтер'єрних, екстер'єрних) у тканині художнього твору, доцільність і необхідність деталей, умонтованих письменником в описи, віднаходити відкритий і прихований їхній підтекст, розуміння їхньої ролі у творенні художнього образу.

Для цього маємо подати старшокласникам види портретних описів, зокрема: паспортний, абстрактний, динамічний. Назване необхідно в динаміці звізуалізувати, щоб учень міг зрозуміти механізми творення за допомогою опису художнього образу літературного персонажа.

Коментар до запропонованих логіко-семіотичних моделей «Портрет»:

Одним із шляхів проникнення в тканину художнього тексту та осмислення термінів є використання опорних схем, моделей літературознавчих явищ, понять тощо. Таким поняттям є «портрет». За модельною програмою (Яценко Т. О., 2021, с. 13) під час вивчення творчості Лесі Українки, зокрема казки «Лелія», передбачено вивчення початкових відомостей про поняття «портрет», яке згодом поглиблюється. Продемонструємо це на прикладі творчості І. С. Нечуя-Левицького. Роль «портрета» в розкритті характеру, внутрішнього світу персонажів стає зрозумілою учням-чи-

тачам у процесі їхнього «занурення» в текст. Паралельно створюємо динамічну модель «Портрет», яка оживатиме на очах учнів-читачів із кожним проникненням у тканину художнього твору. Паспортний портрет, або докладний опис, дає уявлення читачам про зріст, колір волосся, очей, шкіри, форму обличчя, носа, рук, ніг, усієї постаті героя. Але в такому типі портрета письменник усе одно виділяє якусь особливість-ознаку, і підтекст цієї деталі може бути відкритий або/і прихований, щось додавати до сприйняття персонажа. Фіксуємо це в LSM-1. «Портрет».

№ 2

Динаміка (від гр. – сильний, сила), динамічний – здатний до руху, розвитку, видозміни. Динамічний портрет передає внутрішній стан людини через зображення жестів, рухів, поз, виразу обличчя, очей, уст. З одного боку, щільно нанизані

характеристики-деталі/штрихи мають підкреслити безсторонність, об'єктивність зображення, а з другого – у них виявляється погляд автора, його емоційна оцінка персонажа (ЛСМ-2 «Портрет»).

№ 3

Джерело: складено автором самостійно й опубліковано (Шуляр В. І., 2012)

У ЛСМ-3. «Портрет» – абстрактний (від лат. – відтягнення, відвернення). У моделі наявні пропуски, маємо з'ясувати, який же опис є середнім, проміжним, так би мовити, у зображенні героїв. Це абстрактний портрет, який передбачає виділення з усіх ознак, властивостей предмета ознаку/ознаки, які є основними чи найзагальнішими для одного чи багатьох людей; словесний малюнок не є конкретним, описує взагалі, наприклад: *веселий, сумний, сміливий, кременний, височенний*. Часто такі загальні оцінки письменники доповнюють авторськими порівняннями, витриманими в традиціях народного епосу: «поцілував дитину і блідий, як смерть, сумний, як осіння ніч, вийшов із хати»; «... вся його (Миколи) тверда душа розтопилась, як віск на га-

рячому вогні» (за І. С. Нечуєм-Левицьким, «Микола Джеря»).

Зробивши відповідні доповнення, матимемо цілісну логіко-семіотичну модель «Портрет». Вона допомагає учням-читачам усвідомлено сприймати і розуміти необхідність уведення в тканину художнього твору різнопланових описів, щоб бути об'єктивним в емоційних оцінках описуваного, побаченого чи/і почутого. Такий підхід умотивовує до необхідності читати описи, не пропускати їх, дає учням-читачам можливість відчувати естетичну насолоду, формувати читацьку пильність, бути вдумливим читачем, який здатний заглибитись як у зміст, так і форму твору.

Після такої підготовки учні-читачі можуть виконати завдання адаптивного

типу з конструювання відповіді, а не тільки репродуктивного характеру. Наприклад, у 8 класі вивчається творчість Михайла Коцюбинського та його повість «Дорогою ціною». Учня пропонуємо виписати зразки портретних описів, проаналізувати їхню роль у художньому творі, а потім увести нову сюжетну лінію з портретними описами, наприклад, «Остап і Соломія в Задунайській Січі», або створити словесний портрет до образу Соломії за висловом із листа української письменниці Наталі Кобринської до Михайла Коцюбинського: «... Соломія – то джерело під час спеки ...». Для творчого рівня – підготувати монолог Остапа за висловом: «... моє життя списане на спині» або сцену з діалогами, ремарками тощо за повістю «Дорогою ціною» М. М. Коцюбинського.

У старшій школі важливо продовжити осмислення літературного процесу, розвиток жанрово-стильової манери письма митця(-ів), вибудовувати співпрацю з художнім твором із урахуванням психологічних особливостей старшокласників, специфіки літератури в умовах профільної диференціації. Окрім роботи із запропонованими моделями, доречно залучати старшокласників до їхньої власної участі в утворенні схожих моделей, пробуджувати бажання вибудовувати свої асоціативні ряди, аксіологічні, літературознавчі чи іншого формату. Важливо, щоб учні-читачі могли складні літературні явища не тільки візуалізувати теоретично, а на базі власного, набутого літературного та життєвого досвіду вибудовувати траєкторії свого становлення, акмерозвитку.

За державною програмою старшокласники з поняттям «імпресіонізм» уперше ознайомлюються під час вивчення творчості Михайла Коцюбинського взагалі та новели «Intermezzo» зокрема для формування власне уявлення про імпресіонізм у літературі та образотворчому мистецтві. Як показала практика, таке вивчення названого поняття є досить складним завданням. Новела «Intermezzo» здебільшого є неприйнятною, важко зрозуміти той стан, який

описав письменник. На наше переконання, такі складні теоретико-літературознавчі явища маємо допомагати осмислювати старшокласникам, спираючись на їхній життєвий досвід. Для цього моделюємо життєву ситуацію, пропонуємо школярам від побаченого або/і почутого висловити свої враження та почуття. Звичайно, тут дуже важливо, щоб ситуація була особистісно важливою та наближеною до інтересів старшокласників. Наприклад, ви побували на екскурсії

за кордоном, змогли самотійно піднятися на Говерлу чи Еверест. Для глибшого пробудження вражень рекомендуємо старшокласникам переглянути відеофрагменти до запропонованої ситуації за покликанням:

http://www.youtube.com/watch?v=A3XYScNex_k&feature=related, або сюжет «зрив»: <http://www.youtube.com/watch?v=DLdWhdSP5Tg&NR=1>.

Тепер доречно подавати первісне значення поняття «імпресіонізм». Формування компетентного, кваліфікованого та інтелігентного учня-читача буде реальним, якщо озброїти його теоретико-літературними поняттями. Для цього пропонуємо програму осягнення/заповнення понятійно-термінологічного поля, яку вибудовували з урахуванням психолого-педагогічних особливостей суб'єктів/об'єктів діяльності та опрацювання.

Орієнтовна основа дій учня-читача за компетентнісно-діяльнісною стратегією

*«пояснення – усвідомлення»,
«разом – самотійно»:*

1. Запам'ятовування змісту художнього твору, термінів: з'ясування етимології → розуміння первинної семантики → грамотне формулювання → представлення через образ, символ.

2. Усвідомлення змісту художнього твору, літературознавчих термінів через умотивування: від тексту до поняття: від поняття до тексту – від нього до внутрішньої та зовнішньої потреби, закінчуючи виявом у досвіді читача: «це треба знати/запам'ятати для того, щоб...».

3. Осмислення змісту художнього твору, літературознавчих термінів у зв'язку з літературною практикою: виконання системи компетентнісно зорієнтованих запитань, задач і завдань.

4. Вироблення навичок оперування фактами з художнього твору, прикладами, літературознавчими термінами: структурування фрази, речення, тексту відповіді учня-читача.

художнього твору та формування теоретико-літературної компетентності учнів-читачів:

а) рівень сприйняття (рецептивний) і розпізнавання: відгук/реакція на прочитане; здатність переказати в різний спосіб зміст прочитаного; висловити особисту елементарну оцінку/ставлення до літературних героїв, подій, автора тощо;

б) рівень відтворення (репродуктивний): наведення прикладів із твору; виявлення нових ознак, які збагачують поняття; «упізнавання» за художнім твором понять, літературознавчих явищ; обґрунтування своєї реакції, ставлення, оцінки до описаного та ін.;

б) рівень конструювання: «добудова» знайомого/ незнайомого тексту: введення іншої(-их) сюжетної(-их) лінії(-ій), персонажів, конструювання реплік, описів різного виду тощо; назви теоретико-літературних понять, які було вилучено; моделювання (колективне, групове, парне, індивідуальне) сюжетних ситуацій, доповнення/відтворення змісту художнього твору в різні способи, літературознавчого явища; колективне/індивідуальне складання тексту за визначеними ознаками поняття; конструювання логіко-семіотичних моделей за прочитаним художнім твором, вивченим теоретико-літературним поняттям, укладання таблиць, схем, діаграм тощо;

в) рівень творення: конструювання цілісного тексту за вивченим художнім твором; складання власного оригінального тексту; написання художньо-творчої роботи з урахуванням родово-жанрово-стильової манери письма (за вибором автора, відповідно до рівня реакції на художній твір, розвитку читацьких умінь, досвіду (життєвого й читацького)).

Для зразка наведемо тексти, у яких яскраво відбита жанрово-стильова манера письма, наприклад, «імпресіонізм». Ось як враження від життєвої події, яка відбулась у ліричних персонажів, передано в їхніх текстах:

Рівні виконання програми вивчення

І. КИЇВСЬКЕ INTERMEZZO (враження після екскурсії до Києва)

Дійові особи:

Моя утома, Радість, Вона, Київ

Лишилось тільки ще спакуватись... а було одне з тих незчисленних «треба», які мене так утомили і не давали спати. Скоро іспити, багатогодинна підготовка... Як хочеться додому, до любих батьків і сестри. Але знову «треба»... Спокушає незвідане, яке вперше має відбутися. Дарма, чи те «треба» мале, чи велике, – вагу те має, що кожен раз воно вимагає уваги, що не я ним, а воно мною вже керує. Цей багатоголовий звір полонить тебе. Хоча б хвилинку спокою, забуття. Я утомилася... Життя безупинно і невблаганно йде на мене. І я відчуваю, що відбитися не можу від нього. Я мушу їхати до Києва... Квитки придбані!

Потяг летів, повний людського гаму. Здавалося, місто витягує в поле свою залізну руку за мною і не пускає. Я мчуся далі. Колеса поїзда тоді трах-таррах...

Очі стежать за краєвидом, який посеkundно змінюється. Приїхала. Шоста година ранку. Прохолодно.

На київському вокзалі людно. Усі кудись поспішають, я ніби вливаюсь у цей натовп. Як хочеться скоріше доїхати до станції юннатів, щоб трохи відпочити. Знову втома вливається в моє тіло...

Скільки всього невідомого. Метро, ескалатор, фунікулер... Страх... Я ж ніколи там не була, я ж ніколи на ньому не їздила. Але вмить все змінилось. На душі стало легко, камінь спав.

Ось я і в кімнаті. Знов потрібно поспішати, знайомитися з невідомим. Осінь. Золота осінь. Навкруги все жовте, коричневе, червоне. Як гарно. Я милуюся цією красою, і на серці стає радісно. Київ! Який він чистий, чудесний, чарівний! Кожний камінець, кожне деревце ніби нашіптує історію нашого народу. Як хочеться до всього доторкнутись і відчути все те, що відбувалося до мене, до моїх батьків. Ось Софіївський собор, Києво-Печерська лавра. Де я тільки не побувала!.. І в театрах, і в музеях. Скільки всього нового й цікавого побачила і почула. На душі приємно, радісно, але знову втома. Пізно я повертаюся додому. Приходила, овіяна духом історії.

Дні мої минали швидко. З ранку до вечора ходила по місту, бо так хотілося більше всього оглянути. У цьому допомагала Вона, сповнена бажання про все розповісти і показати. Невисока, здається, зовні спокійна, але з невгамовною енергією. Коли йдеш з Нею, то ледве встигаєш. Ніби хоче наздогнати мить, а ти змушена не відстати. Я розумію її. Вона живе цим: любов'ю до історії, мистецтва, культури. І прагне ввести нас у цей світ, щоб він зцілив комусь зранену душу або заспокоїв чи надав сили вірити й сподіватися.

Я знову втомилася... Але бачачи Її якийсь одухотворений вогник, запалююся до самого кінця і це дає сили витримувати той заданий Нею темп осягнення духовної краси древнього Києва. І саме зараз розумію, що ця мить швидкоплинна, ніколи не повториться. Тому зовсім не шкодую, що поїхала з Нею. Я переборюю свою втому... Допомагає мені Вона і стародавній красень Київ. Як добре, що хоч на декілька днів я забула про ті щоденні турботи студента-початківця, які покинула там...

***

Так пролітали дні мого Київського intermezzo серед людної, захопливої краси і чистоти старовинно-сучасного міста-града. І благословенна я була між золотим сяйвом сонця і куполів, під жовтогарячим подихом осені і теплих посмішок киян, підтримувального погляду Її. Благословен був спокій моєї душі!

З-під старої сторінки життя визирала нова і чиста...

Коли станеться таке чудо, то се буде Ваша заслуга, Учителю...

К. Ш-Т.

II. ЧЕРНІГІВСЬКЕ INTERMEZZO
(завдання Всеукраїнського конкурсу
«Учитель року - 2000»)

Присвячую Чернігівщині

Дійові особи:
 Моя втома, Він, Спів, Усмішки

Лишилось тільки спакуватись ... Се було одне з тих незчисленних «треба», які мене так утомили і не давали спати. Дарма, чи те «треба» мале чи велике, але воно вимагає щоразу уваги, і вже не я, а воно мною керує. Цей багатоголовий звір полонить тебе. І він же утягнув у Всеукраїнський конкурс... Хоча б на часинку спокою, забуття. Я втомився ... А життя невпинно й невблаганно йде на мене. І я відчуваю, що не можу від нього відбитися. Не можу бути самотнім і не їхати ... на конкурс ...

***

Поїзд летить назустріч невідомості. Мене дратує непевність, бринить у мені не перший день: невже я вирвусь із суєти й увійду в новий творчий неспокій, світ, і він захопить і затягне мене знову. А душа вгамує спрагу від спілкування з мудрими й інтелегентними людьми ...

Колеса поїзда тоді трах-таррах, трах-тарарах ... Куди ти їдеш?..

Очі розгублено спостерігають за зміною краєвидів. Нарешті, я на місці.

Замість ошатної будівлі, зустріла непоказна оселя. Одинадцять кімнат облягають мою. От я сам. Навкруги ні душі. Тихо й безлюдно. Але я щось чую за стіною. Хтось вовтузиться. Воно мені чомусь не заважає. Виявляється, то Він. Волосся, укрите вже памороззю, а очі такі молоді-молоді ... Випромінюють оптимізм і радість. Перша зустріч мене заспокоїла, а так боявся залишитися на самоті. Протягнуто руку. Міцний і щирий потиск, і він, сподіваюся, назавжди!

***

На хвилинку зімкнув очі. Чую якісь розмови, сміх. Не хочу нікого бачити. Чіпке вухо виявляє запальний спів на прикарпатський мотив ... На душі стає легше. Розплющую очі. А переді мною одна, дві, ... одинадцять, дванадцять ... Посмішок! І такі вони милі, щирі, привітні. З того посіву зійшла з душі та тіла втома. Се було прекрасно!

***

Так пролітали дні мого Чернігівського intermezzo серед усмішок, тиші й чистоти. І благословен я був між золотим сонцем й зеленою землею. Благословен був спокій моєї душі.

Коли станеться чудо, то се буде ваша заслуга, колеги-конкурсанти, журі, організатори, громадськість, колектив 20-ї школи і мій 10-Б.

Ще одна усмішка зірвалася з вуст глядачів. Ось вона торкнулася мене. Бачите! Йду поміж Люди. Душа готова, струни тугі, налажені, вона вже грає ...

Миколаїв-Київ-Чернігів, 2000 р.

В. Ш.

Вище назване підводить нас до розуміння поняття «компетентнісно-діяльнісне заняття». Таке заняття має вибудовуватися з урахуванням 11 ключових компетентностей і наскрізних умінь, читацької компетентності та 5 компонентів літературної компетентності, навчальних ситуацій і 4 груп очікуваних результатів

навчання учнів-читачів. Компетентнісно-діяльнісне заняття з літератури, у нашому розумінні, може мати таке визначення: гнучка цілісна динамічна система взаємопов'язаних ключових компетентностей, наскрізних умінь, структурних компонентів читацької компетентності та педагогічних (едукативних, освітніх) ситуацій, які узгоджуються з групою результатів навчання учнів-читачів, а також зі складовими моделі компетентного учня-читача й учителя-словесника, компонентів заняття.

Суб'єкти КД ЛЗ діалогічно взаємодіють між собою за етично-ціннісними нормами у відносно стабільному часо-просторовому середовищі з чітко визначеною або доцільно необхідною кількістю школярів відповідно до заданої/визначеної кожним системи навчальних цілей для досягнення свого результату, акмерозвитку як Я-особистості.

Цінними є групові завдання-проекти, які учні-читачі можуть виконати упродовж року та презентувати їх під час читацької/учнівської конференції чи в позакласний час перед школярами освітнього закладу, батьками, громадськістю. Важливо, щоб кожен міг зреалізувати свої можливості, виявити своє творче й читацьке Я. Темати можуть бути культурологічні проекти для колективного та індивідуального виконання:

1. *Літературно-мистецька мапа Миколаївщини (українською, російською, англійською мовами).*

2. *Літературно-мистецька мапа України (українською, російською, англійською мовами).*

3. *Літературно-мистецька мапа Європи (українською, російською, англійською мовами).*

4. *Літературно-мистецька мапа світу (українською, російською, англійською мовами).*

5. *Мультимедійна подорож: віртуальна лекція за експозиціями музею письменника.*

6. *Мультимедійний фотоальбом життя і творчості письменника.*

7. *Мультимедійний фотоальбом: лауреати Шевченківської премії (література).*

8. *Мультимедійний фотоальбом: лауреати Нобелівської премії (література).*

9. *Літературно-мистецька мапа Миколаївщини (українською, російською, англійською мовами).*

10. *Літературно-мистецька мапа України (українською, російською, англійською мовами).*

11. *Літературно-мистецька мапа Європи (українською, російською, англійською мовами).*

12. *Літературно-мистецька мапа світу (українською, російською, англійською мовами).*

13. *Мультимедійна подорож: віртуальна лекція за експозиціями музею письменника.*

14. *Мультимедійний фотоальбом життя і творчості письменника.*

15. *Мультимедійний фотоальбом: лауреати Шевченківської премії (література).*

16. *Мультимедійний фотоальбом: лауреати Нобелівської премії (література).*

Запропоновані автором навчальні ситуації та фрагменти моделей уроків літератури переконливо довели свою спроможність. Вони враховують як психолого-педагогічні, методичні, так і фізіологічні, санітарно-гігієнічні та валеологічні аспекти сучасного заняття. Кожне із запропонованих поєднує традиційні методи, прийоми та форми організації читацької діяльності школярів. Такий підхід забезпечить інноваційну літературно-мистецьку діяльність. У сукупності вони сприятимуть креативному розвитку суб'єктів едукативного процесу в системі літературної освіти.

Отже, наголошуємо на значущості проблеми валеологізації підготовки учнів-читачів у контексті використання музикотерапії на заняттях із літератури як педагогічної інновації. У подальшому буде розглянуто потенціал музикотерапії в системі літературної освіти, акцентовано на прийомах реалізації музикотерапії під час занять із літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєєнко І. В. До проблеми конструювання змісту уроку іноземної мови в старшій школі / І. В. Алексєєнко // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол., головн. ред. В. М. Мадзігон; наук. ред. О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2011. – Вип. 11. – С. 437–446.
2. Державний стандарт базової середньої освіти (Постанова КМ України від 30 вересня 2020 р., № 898). – Київ. – 47 с.
3. Княжева І. А. Алгоритм конструювання лекційних занять у професійній підготовці майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти / І. А. Княжева / Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2019. – Вип. 3. – С. 71–76. DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2019-3-10>.
4. Мовчан Р. В. Українська література : підручник для 5-го класу загальноосвіт. навч. закл. / Р. В. Мовчан. – К. : Генеза, 2005. – 240 с.
5. Модельна навчальна програма. «Українська література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти // Яценко Т. О., Качак Т. Б., Кизилова В. В., Пахаренко В. І., Дячок С. О., Овдійчук Л. М., Слижук О. А., Макаренко В. М., Тригуб І. А. [Рекомендовано МОН України, наказ від 12.07.2021, № 795]. – Київ, НАПН України, 2021. – 70 с.
6. Солдатова І. Н. Конструирование ситуаций выбора: уровень технологий // И. Н. Солдатова / Информ-образование. – № 2. – 2016. – С. 114–121.
7. Халілова С. Е. Порівняльний аналіз умінь проектування, конструювання і моделювання // С. Е. Халілова / Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка, психологія, філософія, 2014, 199 (1). – С. 403–408.
8. Шуляр В. І. Валеологічні стратегії сучасного уроку літератури в умовах природовідповідної (ноосферної) освіти : науково-методичний посібник / В. І. Шуляр. – Миколаїв : ОППО, 2012. – 152 с.

**МЕТОДИЧЕСКИЕ СТРАТЕГИИ И ТАКТИКИ ВАЛЕОЛОГИЗАЦИИ
СОВРЕМЕННОГО УРОКА ЛИТЕРАТУРЫ/ ЗАНЯТИЯ ПО ЛИТЕРАТУРЕ**

(статья третья)

3. Методические модели (учебные ситуации)

уроков литературы/занятий по литературе валеологического направления

Автор статті пропонує можливі варіанти конструювання моделей учбових ситуацій в системі літературного образования школьників на принципах компетентностного, діяльностного и личностно орієнтованного підходів. Модели согласуются с утверждённым «Державним стандартом базової середньої освіти» и модельними програмами, которые утверждены МОН України. Подано смислове наповнення понять: «логіко-семиотическая модель», «учебная ситуация», «компетентностно-деятельностное занятие по литературе». Заинтересованным читателям предложена программа ориентировочных действий ученика-читателя для работы с художественным произведением и осмысления теоретико-литературных понятий. Программа выстроена с учётом технологических особенностей. Она включает развёрнутый вариант действий субъектов литературного образования и сжатый ООДЧ (ориентировочная основа действий ученика-читателя).

В статті представлено набір можливих учбових ситуацій, на основі яких буде сконструйовано вивчення того или иного поняття или/и модели самого занятия по

литературе. Учебные ситуации репрезентованы таким образом: «типы рассказчиков художественного произведения», «точка зрения автора», «настроение» художественного произведения», «литература как искусство слова», «художественная литература и виды искусства», «сюжет художественного произведения», «портрет и его виды», «импрессионизм». Автор привёл примеры импрессионистических произведений, которые были подготовлены в результате реализации предложенных учебных моделей.

Представленные автором учебные ситуации и фрагменты моделей уроков литературы убедительно доказали свою действенность. Они учитывают как психолого-педагогические, методические, так и физиологические, санитарно-гигиенические и валеологические аспекты современного занятия. Каждое из предложенного объединяет традиционные методы, приёмы и формы организации читательской деятельности школьников. Такой подход обеспечит инновационную литературно-художественную деятельность. В совокупности они будут содействовать креативному развитию субъектов эдукативного процесса в системе литературного образования.

Подчеркиваем, что проблема валеологизации учеников-читателей приобретает значимость в контексте использования музыкотерапии на занятиях по литературе в качестве педагогической инновации. В дальнейшем будет рассмотрен потенциал музыкотерапии в системе литературного образования, сделан акцент на приёмах реализации музыкотерапии во время занятий по литературе.

Ключевые слова: импрессионизм; компетентностно-деятельностное занятие по литературе; литература как искусство слова; логико-семиотическая модель; «настроение» художественного произведения; портрет и его виды; сюжет художественного произведения; типы рассказчиков художественного произведения; точка зрения автора; учебная ситуация; художественная литература и виды искусства.

STRATEGIES AND METHODS FOR VALEOLOGIZATION OF A MODERN LITERATURE LESSON

(article three)

3. Methodological models (educational situations) of valeological literature classes

(article three)

Shuliar Vasyl,

Doctor of Pedagogical Sciences,
Director of Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute
Associate Professor of Department of Theory and Methods
of Language, Literature, Art and Aesthetic Education
Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute
4-a Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine
vasyl.shuliar@moippo.mk.ua.

The author of the article suggested possible options for modeling learning situations within the system of literary education on the basis of competence, activity, and personality-oriented approaches. The models are consistent with the approved «State Standard of Basic Secondary Education» and curriculums approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine. The meanings of such concepts as «logical semiotic model», «learning situation», «competence-oriented Literature lesson» are given. Interested readers are given a plan of action to work with the literary piece of art and an understanding of theoretical literary concepts.

The program is built taking into account technological features. It contains a detailed action plan for the participants of literary education and a short approximate action scheme for a reader. The article presents a set of possible learning situations, on which the literature lesson will be constructed. Learning situations are represented as follows: «types of narrators of the literary work», «an author's point of view», «a mood» of the literary work, «literature as art», «plot of the literary work», «types of portraits», «impressionism».

The author cited samples of impressionist literary works, which were selected for the implementation of the proposed educational models.

We have pointed out that the issue of valeologizing of reading students becomes important in the context of the use of music therapy along with literature in classes. It will be considered later the potential of music therapy in the system of literary education. We will focus on implementing methods of music therapy during literature classes.

Keywords: *a mood of a literary work; author's point of view; competence-action literature lesson; educational situation; impressionism; literature as art; logical and semiotic model; plot of the literary work; types of narrators; types of portraits.*

REFERENCES

1. Aliksieienko, I. V. (2011). Do problemy konstruiuvannia zmistu uroku inozemnoi movy v starshii shkoli [On the problem of constructing the content of a foreign language lesson in high school]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, vyp. 11, 437–446. K.: Ped. dumka (ukr).
2. *Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity* [State standard of basic secondary education] (Postanova KM Ukrainy vid 30 veresnia 2020 r., № 898) [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of September 30, 2020, № 898]. Kyiv (ukr).
3. Khalilova, S. E. (2014). Porivnialnyi analiz umin proektuvannia, konstruiuvannia i modeliuvannia [Comparative analysis of design, construction and modeling skills]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriya: Pedagogika, psykholohiia, filozofia*, 199 (1), 403–408 (ukr).
4. Kniazheva, I. A. (2019). Alhorytm konstruiuvannia lektsiinykh zaniat u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh fakhivtsiv u haluzi doshkilnoi osvity [Algorithm for designing lectures in the professional training of future specialists in the field of preschool education]. *Naukovyi visnyk Pivdenoukrajinskoho natsionalnoho pedagogichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho*. Odesa, vyp. 3, 71–76. DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2019-3-10> (ukr).
5. Movchan, R. V. (2005). *Ukrainska literatura: pidruchnyk dlia 5-ho klasu zahalnoosvit. navch. zakl.* [Ukrainian literature a textbook for 5th grade general education]. K.: Heneza, 63 (ukr).
6. Shuliar, V. I. (2012). *Valeolohichni stratehii suchasnoho uroku literatury v umovakh pryrodovidpovidnoi (noosfernoi) osvity* [Valeological strategies of a modern literature lesson in the context of natural (noospheric) education]. Mykolaiv : OIPPO (ukr).
7. Soldatova, I. N. (2016). Konstruirovanie situacij vybora: uroven' tehnologij [Designing choice situations: technology level]. *Inform-obrazovanie*, 2, 114–121 (rus).
8. Yatsenko, T. O., Kachak, T. B., Kyzyl'ova, V. V., Pakharenko, V. I., Diachok, S. O., Ovdiihuk, L. M., Slyzhuk, O. A. & at all. (2021). *Modelna navchalna prohrama. «Ukrainska literatura. 5–6 klasy» dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [Model curriculum. «Ukrainian literature. Grades 5–6» for general secondary education institutions]. [Rekomendovano MON Ukrainy, nakaz vid 12.07.2021, № 795]. Kyiv, NAPN Ukrainy (ukr).